

LIBRIS

We know
books

LISA-MARIA ACHIMESCU

**RELAȚIA ÎNTRE JURISPRUDENȚA
CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR
OMULUI ȘI POLITICA EXTERNĂ
A UNIUNII EUROPENE**

EDITURA MILITARĂ
BUCUREȘTI, 2020

CUPRINS

PREFAȚĂ	7
LISTĂ DE ABREVIERI	11
INTRODUCERE	13
Capitolul I. DREPTURILE OMULUI DIN PERSPECTIVA TEORIEI RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE	31
I.1. Evoluția conceptului de drepturi ale omului	31
<i>I.1.1. De la concept la Convenție: cum au evoluat drepturile omului</i>	<i>32</i>
<i>I.1.2. Evoluția istorică a conceptului de drepturi ale omului</i>	<i>34</i>
<i>I.1.3. Evoluția drepturilor omului în contextul relațiilor internaționale</i>	<i>41</i>
I.2. Dezvoltarea istorică și conceptuală a dreptului internațional al drepturilor omului și a dreptului umanitar	49
<i>I.2.1. Istoric, doctrină, implementare și aplicare</i>	<i>49</i>
<i>I.2.2. O viziune filosofică asupra evoluției drepturilor omului</i>	<i>56</i>
<i>I.2.3. Începuturile drepturilor omului și ale dreptului umanitar</i>	<i>70</i>
<i>I.2.4. Prezentare generală a mecanismelor de protecție internațională</i>	<i>72</i>
I.2.4.1 Istorie, organizare și operații	72
I.2.4.2 Curtea Europeană a Drepturilor Omului	74
I.2.4.3 Izvoare și principii ale drepturilor omului și ale dreptului umanitar internațional	75
Capitolul II. EVOLUȚII PARALELE. APARIȚIA UNIUNII EUROPENE ȘI A CONSILIULUI EUROPEI	87
II.1. Uniunea Europeană: de la Cooperare Economică la Integrare Europeană	87
<i>II.1.1. De la Tratatul fondatoare la fizionomia actuală a Uniunii Europene</i>	<i>90</i>
<i>II.1.2. Instituțiile Uniunii Europene: gardienii construcției europene</i>	<i>104</i>
II.2. Consiliul Europei și Curtea Europeană a Drepturilor Omului ca vectori ai constituționalizării	125
<i>II.2.1. Rolul și mecanismele de funcționare ale Consiliului Europei</i>	<i>125</i>
<i>II.2.2. Avizul 2/94: Cadrul juridic, Competențele Uniunii Europene și rolul Tratatelor fondatoare</i>	<i>130</i>

II.2.3. <i>Jurisdicția exclusivă a Curții de Justiție a Uniunii Europene – imperativ constituțional. Avizul 2/13 al Curții de Justiție a Uniunii Europene</i>	144
II.3. Procesul de constituționalizare a Curții Europene a Drepturilor Omului.	
Rolul Consiliului Europei	171
II.3.1. <i>O Curte Constituțională europeană</i>	171
II.3.2. <i>Concluzii cu privire la identitatea și legitimitatea procesului de constituționalizare a Convenției Europene a Drepturilor Omului și a Curții Europene a Drepturilor Omului</i>	202
Capitolul III. REFLECTAREA ÎN POLITICA EXTERNĂ ȘI DE SECURITATE COMUNĂ A UNIUNII EUROPENE A JURISPRUDENȚEI CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI	209
III.1. Relația dintre Uniunea Europeană și Curtea Europeană a Drepturilor Omului	209
III.1.1. <i>Aderarea Uniunii Europene la Convenția Europeană a Drepturilor Omului</i>	209
III.1.2. <i>Aderarea Uniunii Europene la Convenția Europeană a Drepturilor Omului din perspectivă jurisdicțională</i>	216
III.1.3. <i>Relația dintre cele două curți europene: cadrul legal și mecanisme de funcționare</i>	225
III.2. Contribuția jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene în definirea rolului ordinii juridice europene în raport cu ordinea juridică internațională	238
III.3. Politica externă a Uniunii Europene. O construcție poliedrică	258
III.3.1. <i>Istoricul politicii externe a Uniunii Europene</i>	258
III.3.2. <i>Drepturile omului și politica externă a Uniunii Europene: influența jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului asupra politicii externe a Uniunii Europene</i>	311
III.3.2.1 <i>Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în materia Dreptului internațional umanitar și a Dreptului internațional al drepturilor omului</i>	311
III.3.2.2 <i>Aplicarea extrateritorială a jurisdicției Curții Europene a Drepturilor Omului</i>	331
III.3.2.3 <i>Jurisprudența relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului în materia garantării drepturilor omului în situații de pericol public</i>	350
III.3.2.4 <i>Nivelul de protecție jurisdicțională efectivă accesibilă persoanelor fizice în cadrul misiunilor de tip PSAC (Politică de Securitate și Apărare Comună)</i> ...	362
CONCLUZII	371
BIBLIOGRAFIE	389

Capitolul I

**DREPTURILE OMULUI DIN PERSPECTIVA TEORIEI
RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE**

În cadrul acestui prim capitol, ne propunem abordarea problematicii drepturilor omului dintr-o perspectivă inedită, anume a teoriei relațiilor internaționale. Abordarea nu constituie astfel o prezentare de tip monografic a drepturilor omului, ci o analiză a evoluției acestora în cadrul „creuzetului politic” internațional. Prezentarea este relevantă în contextul temei abordate de prezenta cercetare, dat fiind caracterul eminent politic al Uniunii Europene. Astfel, înțelegerea substratului filosofico-politic, dar și ideologic, care au conturat spațiul normativ european vine ca o introducere necesară abordării subiectului relației între jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și politica externă a Uniunii Europene, dat fiind că, atât instituțiile UE, cât și cele aparținând CoE vor fi analizate în special sub aspectul interferențelor dintre acestea, precum și al transpunerii juridice ale unor interese fundamentale politice.

I.1. Evoluția conceptului de drepturi ale omului

Drepturile omului sunt aproape o *formă de religie* în lumea de azi. Ele reprezintă marele etalon etic și moral, utilizat pentru a se măsura tratamentul unui stat față de poporul său. Retorica secolului XXI judecă comportamentul națiunilor conform unui cod moral internațional care prescrie modul în care trebuie tratate toate ființele umane, pur și simplu pentru că sunt ființe umane. Dezbateri politice aprinse au ca punct focal azi negarea sau încălcările depistate în cazul nerespectării drepturilor omului din multe state. Chiar și în statele democratice prospere, discursul public conține în parametrii săi retorica specifică respectării drepturilor omului. Legislația internă cu privire la drepturile omului reprezintă punerea în aplicare, la nivelul statelor, a unor drepturi recunoscute pe plan internațional ca fiind universale și inalienabile. *Quod valde dolendum*, drepturile omului constituie un fenomen mult mai complex decât presupune simpla aplicare a unor norme.

Drepturile omului nu pot fi privite ca simple principii morale sau filozofice, ci trebuie analizate ca norme de drept. În cazul încălcării unei norme de

drept, societatea impune o sancțiune, iar cazul încălcării drepturilor omului, pot fi impuse sancțiuni la nivel național sau internațional. Cu toate acestea, simpla atestare a existenței drepturilor omului nu pare a fi suficientă pentru a se evita încălcarea lor; toate sistemele juridice condamnă pe baza normelor penale săvârșirea de infracțiuni și, cu toate acestea, există crime în toate societățile. Mai mult decât atât, este virtual imposibilă și conceptual implauzibilă utilizarea în mod sistematic a forțelor internaționale, *exempli gratia*, a Căștilor Albastre ale ONU pentru a obliga statele să respecte drepturile omului. În acest sens, tratatele internaționale reprezintă instrumentul internațional primordial, esențial, în lupta împotriva încălcării normelor drepturilor omului.

1.1.1. De la concept la Convenție: cum au evoluat drepturile omului

În 1945, în San Francisco, 50 de națiuni au adoptat Carta Organizației Națiunilor Unite, document care stabilește scopurile, funcțiile și responsabilitățile Națiunilor Unite. Articolul 1 din Cartă prevede că unul dintre obiectivele ONU este „să realizeze cooperarea internațională în rezolvarea problemelor internaționale cu caracter economic, social, cultural sau umanitar, în promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasa, sex, limbă sau religie”. Obiectivele Articolului 1 din Cartă au un caracter general, extrem de cuprinzător, iar pentru îndeplinirea acestor obiective, trebuie definite și delimitate extrem de clar „drepturile și libertățile fundamentale ale omului”, abia apoi putând fi elaborate legile și procedurile, care să promoveze și să protejeze drepturile și libertățile despre care se face vorbire în Cartă. În acest sens, a fost creată Comisia pentru drepturile omului care avea sarcina de a crea o Cartă Internațională a Drepturilor Omului. Carta Internațională a Drepturilor Omului cuprinde *Declarația Universală a Drepturilor Omului* (DUDO)¹, *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice* cu *Protocolul facultativ* și *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*.

La 10 septembrie 1948, a fost adoptată DUDO, care servește la definirea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului la care au dreptul toți indivizii. În ciuda caracterului generos pe care îl are, o declarație nu reflectă caracterul obligatoriu din punct de vedere legal; pentru ca drepturile definite în declarație să dobândească forță juridică deplină, acestea trebuie să fie înscrise în documente care produc efecte juridice obligatorii (*exempli gratia* convențiile, tratatele sau acordurile), și, care stabilesc norme și standarde internaționale. În momentul în care un stat devine parte la o convenție, are obligația decurgând din lege să respecte standardele promovate de respectiva convenție.

¹ *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, denumită în continuare „DUDO”.

Odată ce DUDO a fost elaborată și adoptată de către Adunarea Generală a ONU, lucrările comisiilor de specialitate au început codificarea drepturilor pe care le conținea convenția. Din motive politice și procedurale, drepturile au fost împărțite în două convenții separate fiecare abordând diferite categorii de drepturi. *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice* (PIDCP)² articulează drepturi specifice, orientate spre libertăți pe care un stat nu le poate lua cetățenilor săi, cum ar fi libertatea de exprimare și libertatea de mișcare. *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale* (PIDESC)³ se adresează acelor articole din DUDO care definesc drepturile individului la bunurile indispensabile vieții, cum ar fi produsele alimentare și de îngrijire a sănătății, locuințele, pe care un stat ar trebui să le ofere cetățenilor săi, în măsura în care dispune... Ambele convenții au fost adoptate de ONU în 1966.

Declarația Universală a Drepturilor Omului a servit ca fundament pentru mai mult de douăzeci de convenții importante privind drepturile omului. Convenții cum ar fi cea privind drepturile populațiilor indigene sau Convenția privind drepturile legate de protecția mediului, sunt într-o perpetuă elaborare și adaptare, având în vedere domeniile nevralgice la care fac referire. Având în vedere că drepturile anumitor grupuri de persoane sunt recunoscute și clar definite și că evenimentele de pe plan internațional indică necesitatea conștientizării aspectelor specifice ale drepturilor omului, nu trebuie pierdută din vedere perpetua evoluție a dreptului internațional al drepturilor omului. Scopul final îl constituie protejarea și promovarea constantă a drepturilor fundamentale ale fiecărei persoane, indiferent de locul în care trăiește. Cadrul legislativ destinat exercitării drepturilor omului protejează drepturile civile, politice, economice, sociale și culturale. Dar, indiferent despre ce categorie de drepturi se discută, principiile de bază care fac parte întotdeauna din standardele și modalitățile de punere în aplicare a drepturilor omului includ:

Universalitatea: Drepturile omului se acordă tuturor, fără excepție. Premisa acestui cadru legislativ constă în aceea că oamenii au aceste drepturi doar în virtutea faptului că sunt ființe umane.

Indivizibilitatea: Drepturile omului sunt indivizibile și interdependente, ceea ce înseamnă că, în scopul de a garanta drepturile civile și politice, statul trebuie să asigure și drepturile economice, sociale și culturale. Principiul indivizibilității recunoaște că, în cazul încălcării sau nerespectării unor drepturi de către

² *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*, denumit în continuare „PIDCP”.

³ *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*, denumit în continuare „PIDESC”.

stat, cum ar fi dreptul la sănătate, acest fapt afectează și capacitatea exercitării altor drepturi, cum ar fi, de exemplu, dreptul la viață.

Participarea: Oamenii au dreptul de a participa la modul în care sunt luate deciziile cu privire la protecția drepturilor lor. Aceasta include, dar nu se limitează la a avea un cuvânt de spus asupra deciziilor statului cu privire la drepturile lor. Pentru a asigura drepturile omului, statele trebuie să se implice și să sprijine participarea societății civile în procesul decizional.

Responsabilitatea: Statele au obligația să creeze mecanisme de responsabilizare pentru punerea în aplicare a drepturilor omului. Nu ar fi suficient ca drepturile să fie recunoscute în dreptul intern sau în retorica politică, trebuie să existe măsuri eficiente puse efectiv în aplicare, astfel încât statul să poată fi tras la răspundere, în cazul în care nu sunt îndeplinite standardele de respectare a drepturilor omului.

Transparența: Transparența înseamnă că statele trebuie să fie deschise cu privire la toate procesele de informare și de luare a deciziilor legate de drepturile omului. Orice persoană trebuie să fie în măsură să cunoască și să înțeleagă modul în care sunt luate deciziile care le afectează drepturile majore și modul în care instituțiile publice, cum ar fi spitalele și școlile, care sunt necesare pentru a li se proteja drepturile, sunt gestionate și conduse.

Non-discriminarea: Drepturile omului trebuie garantate, fără discriminare. Aceasta include nu numai discriminarea intenționată, ci și protecția împotriva politicilor și practicilor care pot avea efect discriminatoriu.

Conceptul de securitate umană se bazează pe recunoașterea faptului că toate persoanele sunt îndreptățite în a li se respecta demnitatea și drepturile. De-a lungul istoriei, diferite școli de gândire s-au concentrat către generarea și evoluția conștiinței drepturilor omului, care au fost recunoscute în mod oficial în Declarația Universală a Drepturilor Omului.

1.1.2. Evoluția istorică a conceptului de drepturi ale omului

Cu toate că unii autori proclamă și apără monopolul civilizației occidentale asupra dezvoltării conceptului de drepturi ale omului, conștiința drepturilor omului are origini îndepărtate și s-a dezvoltat cu ajutorul unor contribuții esențiale ale diferitelor școli de gândire, în special a celor bazate pe diferite religii, filozofii și școli de drept.⁴ Din această perspectivă, o primă etapă istorică în originea și evoluția drepturilor omului se poate identifica în tendințele filozofice și religioase clasice cu privire la drepturile naturale, care au recunoscut ființele umane

⁴ A se vedea Charles Beitz, *The Idea of Human Rights*, 2009, Oxford University Press, Oxford.

ca fiind înzestrate cu drepturi înnăscute, absolute, universale și inviolabile. Nu se poate nega faptul că civilizația occidentală a manifestat o mai mare elocință în articularea și punerea în aplicare a idealurilor religioase, filosofice sau juridico-politice cu privire la drepturile omului.⁵ Cele mai importante religii, cum ar fi hinduismul, iudaismul, budismul, confucianismul, creștinismul și islamul, în ciuda diferențelor, contradicțiilor și conflictelor dintre ele, împărtășesc aceeași viziune în angajamentul față de respectarea demnității tuturor oamenilor și, implicit, în misiunea de fraternitate, solidaritate și protejare a celor slabi și lipsiți de apărare.⁶

Diverse curente filosofice, având o perspectivă mai degrabă rațională și nelincărcată de elemente religioase, au avut contribuții semnificative la dezvoltarea conștiinței universalității drepturilor omului, prin dezvoltarea unor concepte precum *natura umană*, *legea naturală*, *drepturile naturale*, *justiția socială*, *responsabilitatea morală*, *rolul statelor în apărarea și protecția drepturilor cetățenilor lor*. Printre aceste curente filosofice, cele care ies în evidență sunt școlile de filosofie confucianistă din China, școala babiloniană promovată de Hammurabi, precum și diferitele școli filosofice ale civilizațiilor egiptene, hinduse și persane. Există, de asemenea, concepte similare cu aceste școli filosofice de gândire, în tradițiile orale din Africa și America precolumbiană în ceea ce privește problemele demnității umane, dreptății sociale și protecției persoanelor împotriva utilizării arbitrare a puterii și abuzurilor autorităților politice.⁷ Elementele care au fost prezente în filosofile antice, s-au adăugat curentelor filosofice occidentale, cu aplicare specială pe conceptul de justiție morală, care transcende circumstanțele și sistemele politice particulare, precum și pe necesitatea de a respecta natura umană a fiecărui individ.

Conceptele de drept natural și de demnitate umană au fost dezvoltate de către filosofi greci clasici, precum Platon și Aristotel. Noțiunea de justiție universală se bazează pe conceptele dezvoltate de filosofii stoici romani, ai căror reprezentanți de seamă au fost Cicero și Iustinian. În timp ce doctrinele religioase și filosofice au îmbogățit dimensiunea teoretică a demnității umane și a responsabilităților și obligațiilor universale ale omului, practica concretă a acestor concepte și aplicarea lor, de-a lungul secolelor, în arena politică, economică, socială și intelectuală, a generat schimbări teoretice și practice care s-au tradus în legi. Printre

⁵ A se vedea Michael Perry, *The Idea of Human Rights*, 1998, Oxford University Press, New York.

⁶ Lauren Paul Gordon, *The Evolution of International Human Rights: Visions Seen*, 2003, ed. a II-a, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, pp. 9-12.

⁷ Ibid. pp. 10-11.

acestea, demn de menționat ar fi Codul lui Hammurabi⁸ și sistemul juridic remarcabil dezvoltat de dreptul roman, care distinge *Ius gentium* (dreptul popoarelor) de *Ius naturae* (legea naturală). Potrivit acestora, legile popoarelor nu emană de la stat, ci derivă din însăși natura popoarelor. Ele stabilesc responsabilități specifice și drepturi universale, care se acordă fiecărei ființe umane în parte, membră a unei comunități internaționale, înțeleasă ca un *tot* cuprinzător.⁹

În perioada medievală, teologii catolici și filozofii timpului au întărit conștiința universalității demnității umane și a egalității, bazată în civilizația occidentală pe *dreptul natural*. În acest context, contribuțiile Sfântului Augustin și ale Sfântului Toma d'Aquino au fost fundamentale pentru dezvoltarea unei sinteze de elemente din filozofia greacă clasică și elemente specifice creștinismului, bazate pe teoria dreptului natural, care recunoaște drepturile individuale ale fiecărei persoane, indiferent de statul al cărui cetățean este.¹⁰ Lucrarea lui Toma d'Aquino *Summa Theologica* a fost, timp de mai multe secole, o scriere de referință în acest sens. În concepția lui d'Aquino existau lucruri sau comportamente care erau în mod natural drepte sau, dimpotrivă, greșite, pentru că Dumnezeu a rânduit acest lucru: ce era în mod natural drept nu era determinat de către om pe căi raționale, pentru că era de natură divină.¹¹

O nouă etapă, în care s-a înregistrat un progres extraordinar în viziunea și conștiința drepturilor omului, este reprezentată de cele cinci secole care cuprind

⁸ Codul lui Hammurabi (*sau Hammurapi sau Codex Hammurapi*) este o culegere de legi din timpul regelui babilonian al cărui nume îl poartă. Codul, scris probabil în jurul anului 1760 î.Hr., cuprindea un *Prolog*, 282 de articole de lege și un *Epilog*. Codul lui Hammurabi este apreciat mai mult din punct de vedere literar decât din punct de vedere juridic. Codul diferențiază trei tipuri de oameni: omul liber, omul care se prosternază și sclavul (juridic fiind asimilat unui bun mobilier). Drepturile femeii sunt protejate juridic. Femeia dispune de bunurile sale pe care le administrează liber, practică numeroase meserii și uneori poate avea răspunderi importante în societate. După căsătorie, femeia se supune autorității soțului. Ca văduvă, poate administra și apăra interesele moștenitorilor. La moartea capului familiei, puterea revenea fiilor și, în cazul lipsei de moștenitori de parte bărbătească, fiicelor. Pentru supuși, codul lui Hammurabi prevedea obligativitatea monogamiei. Suveranii puteau fi și poligami.

⁹ Anthony Langlois, *Normative and Theoretical Foundations of Human Rights*, 2009, publicat în *Human Rights: Politics and Practice*, ed. a II-a, publicat în: Oxford University Press, ed. Goodhart, Michael, pp. 11-26.

¹⁰ Graziano Battistella, *Migration and Human Rights: the Uneasy but Essential Relationship*, citat în Ryszard Cholewinski; Paul de Guchteneire; Antoinette Pécoud, *Migration and Human Rights: The United Nations Convention on Migrant Workers' Rights*, 2009, Oxford University Press, Oxford, pp. 47-68.

¹¹ Toma de Aquino, *Summa theologiae*, Volumul I, Prima traducere integrală în limba română realizată de Alexander Baumgarten (coord.), Cristian Bejan, Andrei Beresch, Gabriel Chindea, Marcela Ciortea, Emanuel Grosu, Laura Maftei, Mihai Maga, Adrian Muraru, Laura-Maria Popoviciu, Vasile Rus, Delia Savinescu, Wilhelm Tauwinkl, Ed. Polirom, București, pp. 432-456.

Renașterea, Reforma și formarea statelor naționale, trecând prin iluminism, independența Statelor Unite ale Americii și Revoluția franceză. În această perioadă, în filosofia rațională și de sorginte iluministă și dintr-o perspectivă juridică de tip *ius naturae*, drepturile individuale și libertatea au fost privilegiate, iar în unele cazuri, au devenit absolute. În acest context ies în evidență, contribuțiile lui Erasmus din Rotterdam cu referire la *ius naturae*, tratând conceptele de dreptate, egalitate și libertate individuală ca drepturi naturale, pe care statul era obligat să le protejeze și pe care cetățenii aveau obligația să le respecte. O mențiune specială merită și Francisco Suárez și Hugo Grotius. Suárez a explorat universalitatea dreptului natural și natura coalescentă a dreptului popoarelor. Dreptul natural era, pentru Grotius, esența comunității internaționale. Acesta reprezenta, însă, un alt fel de drept natural, care putea fi completat de către dreptul pozitiv, deși dreptul pozitiv se manifesta prin exprimarea liberei voințe a ființelor umane,¹² în afara domeniului dreptului și rațiunii naturale. Dreptul natural, plasat în *illo tempore*, era întemeiat pe rațiune.

Pentru Grotius, dreptul natural putea exista chiar și în absența divinității, bazat pe „*dorința firească a omului de a trăi în societate*”.¹³ Grotius, la fel ca și ceilalți precursori ai dreptului internațional, a apelat chiar și la speranța *mântuirii* în încercarea de a obține respectarea normelor dreptului internațional. Fiind protestant, Grotius a pus o piatră de temelie în dezvoltarea pozitivismului juridic secular.¹⁴ Ca atare, Grotius aplica „*dreptul roman în cadrul noului sistem de state naționale, care se distingea de prevederile legale tradiționale*”, bazat pe „*fraternitate și iubire universală izvorâtă din dreptul natural de origine stoic-creștină, dar secular în expresie*”.¹⁵ Explicând diferențele dintre dreptul natural și cel pozitiv, Grotius nu pare a fi deranjat de paradoxul că dreptul internațional interzicea uciderea prizonierilor și ostaticilor, fie ei bărbați sau femei, iar dreptul natural nu.¹⁶ Hersch Lauterpacht afirma imposibilitatea înregimentării lui Grotius ca aparținând uneia dintre școlile acceptate de jurisprudență internațională.¹⁷

¹² Alfred Verdross, *Die Quellen des univesellen Völkkerrechts*, 1973, Freiburg, p. 25.

¹³ Thomas Mautner, *Grotius and the Skeptics*, 2005, 66 *Journal of the History of Ideas*, pp.577–601, la p. 579.

¹⁴ Hedley Bull, *Natural law and International Relations* (1979), *British Journal of International Studies*, pp.171–81, la p. 175.

¹⁵ James A. R. Nafziger, “The Functions of Religion in the International Legal System”, în lucrarea lui Janis, Mark. și Evans, Carolyn, *The Influence of Religion on the Development of International Law*, 199, Dordrecht: Martinus Nijhoff, pp. 155–6.

¹⁶ P. E. Corbett, *Law and Society in the Relations of States*, 1951, New York: Harcourt, Brace and Company, p. 32.

¹⁷ H. Lauterpacht, “The Grotian Tradition in International Law”, în Falk, Krathochwil și Mendlovitz (eds.), *International Law: A Contemporary Perspective*, 1985, Boulder: Westview Press, p.12.

Grotius a examinat legea naturală în relație cu puterea politică sau religioasă și nevoia emergentă de a recunoaște drepturile naturale ale tuturor ființelor care, datorită umanității lor comune, ar trebui să fie tratate într-un mod just și egal, indiferent de convingerile religioase sau starea civilă.¹⁸ A dezvoltat și mai mult această noțiune în *De jure belli et paci*, unde a propus imuabilitatea a ceea ce este în mod natural drept sau nedrept: „*Legea naturii este atât de inalterabilă, încât nu poate fi schimbată nici chiar de Dumnezeu însuși. Căci, deși puterea lui Dumnezeu este infinită există unele lucruri la care nu ajunge. ...Astfel, doi și cu doi trebuie să facă patru și nici nu este posibil altfel; nici nu se poate ca ceea ce este cu adevărat rău să nu fie rău.*”

Samuel Pufendorf iese în evidență, alături de Grotius, ca hobbesian și naturalist. Naturalismul său a fost îndrăzneț, dar și obsolet pentru timpul său. Pufendorf a acceptat doctrina lui Hobbes, conform căreia națiunile se găsesc „*într-o stare naturală în relațiile dintre ele, fără a fi supuse niciunui stăpân uman comun*”; dar, în loc să susțină că această stare naturală era un război al tuturor împotriva tuturor (*bellum omnium contra omnes*), Pufendorf a susținut că starea naturală era una de prietenie și pace, motivată de instinctul de autoconservare. El a considerat că dreptul natural își deriva superioritatea de la divinitate, iar legea naturală guverna relațiile dintre state, cutuma neavând forță juridică în concepția sa.¹⁹

Ulterior, John Locke a subliniat drepturile naturale la viață, libertate și proprietate privată, care trebuie să fie protejate de către stat.²⁰ Jean-Jacques Rousseau, Voltaire, Denis Diderot și Montesquieu au scris despre drepturile naturale, inalienabile și inviolabile ale tuturor oamenilor la egalitate, libertate și solidaritate, pe care statele se angajau să le protejeze și să le respecte printr-un contract social.

Declarația de Independență a Statelor Unite ale Americii din 1776, afirmă dreptul coloniilor americane de a-și câștiga independența față de Imperiul Britanic și apela la drepturile inalienabile ale omului la viață, libertate, fericire și vorbea despre consimțământul popular în alegerea unui guvern legitim.²¹

Declarațiile Drepturilor Omului și ale Cetățeanului, formulate în timpul Revoluției Franceze din 1789, au grăbit sfârșitul regimului monarhiei absolutiste

¹⁸ A se vedea Javier Giraldo, „Derechos humanos y cristianismo: trasfondo de un conflicto”, 2010, editorial publicat în publicația *El Búho*, Bogotá.

¹⁹ P. E. Corbett, *op. cit.*, pp. 24-25; a se vedea și Murphy, Cornelius F. Jr., “The Grotian Vision of World Order”, 1982, *The American Journal of International Law*, Vol. 76, No. 3/07, pp. 477-498, la p. 487.

²⁰ John Locke, *Two Treatises of Government*, 1947, Hafner Library of Classics, New York, p. 27.

²¹ A se vedea Rhona Smith, *Textbook on International Human Rights*, Ed. a IV-a, 2010, Oxford University Press, New York.

și înlocuirea acestuia cu un sistem liberal constituțional, bazat pe suveranitatea populară, egalitatea în condițiile legii și respectarea drepturilor omului, sacre, naturale și inalienabile, care erau reprezentate de libertate, proprietate privată, securitate și rezistența la opresiune, precum și asigurarea drepturilor politice și civile.²² Aceste două declarații, care au fuzionat filozofiile politice ale liberalismului și individualismului²³, au devenit fundamentul, nu doar al înlăturării monarhiilor absolutiste, ci și al ființării statelor de drept în Europa și al consfințirii constituțiilor fostelor colonii europene, care au evoluat în state naționale independente, în marea lor majoritate democrații constituționale liberale moderne.²⁴

Promulgarea drepturilor omului în constituțiile naționale a avut un impact profund asupra eforturilor în direcția protejării demnității umane și apărării securității umane și justiției, începând din secolul al XIX-lea. Cel mai important progres a fost abolirea comerțului cu sclavi, creșterea numărului de grupuri religioase și organizații ale societății civile care se angajau să asigure un ajutor persoanelor exploatate, a migranților, precum și crearea Comitetului Internațional al Crucii Roșii, responsabil de a-i ajuta pe cei răniți în război. Gravele frământări produse de cele două războaie mondiale au dus la crearea Organizației Națiunilor Unite și la elaborarea unor legi internaționale pentru protejarea drepturilor omului, începând cu Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948. Declarația a inaugurat o nouă eră în evoluția drepturilor omului, care a condus la dezvoltarea conștiinței securității umane. Declarația, așa cum am menționat anterior, nu este un document cu caracter obligatoriu din punct de vedere legal. Cu toate acestea, prin acceptarea și respectarea principiilor sale ca norme legale, a devenit o *Magna Carta* recunoscută la nivel internațional, cadrul etic și legal al mecanismelor internaționale, regionale și naționale din domeniul drepturilor omului. De asemenea, servește drept sursă inspirațională și de fundamentare pentru alte declarații și convenții internaționale și regionale privind drepturile omului, civile, politice, economice, sociale și culturale.²⁵

O altă etapă de dezvoltare a drepturilor omului a fost reprezentată de continuarea consolidării drepturilor omului în dreptul internațional și dreptul intern

²² Antonio Ososuna Fernández-Largo, „Teoría de los derechos humanos: conocer y practicar”, 2001, opinia autorului fiind exprimată în editorialul menționat, publicat în *San Esteban*, Salamanca, Spania.

²³ A se vedea Jürgen Habermas, *Teoría y praxis: Estudios de filosofía social*, 2000, ed. Tecnos, Madrid.

²⁴ Alain Touraine, „Critique de la Modernité”, *Revue française de science politique*, 1993, Volum 43, Nr. 2, pp. 347-349.

²⁵ Henry Steiner; Philip Alston și Ryan Goodman, *International Human Rights in Context: Law, Politics and Moral*, ed. a III-a, 2008, Oxford University Press, Oxford, pp. 96-100.

al statelor. Carta Națiunilor Unite, în preambul, nu folosește limbajul consacrat de adresare către statele-națiuni plenipotențiare, ci se adresează „popoarelor Națiunilor Unite”, statuând menținerea păcii și securității popoarelor ca fiind rolul principal al organizației. Primul său articol proclamă respectarea universală a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului ca și condiții indispensabile păcii și securității, astfel, Carta ONU fiind intrinsec legată de aspectele de securitate și pace, de respectarea drepturilor universale ale omului.²⁶

Odată cu sfârșitul Războiului Rece și al procesului de democratizare la nivel mondial, organizațiile societății civile și agențiile internaționale și-au asumat un rol fundamental în denunțarea lipsei de protecție și de securitate, așa cum își găsește reflectarea în fenomene precum violența, foametea, sărăcia, bolile, care pot fi prevenite, dar și dezastrele provocate de om. În acest context, începând din 1990, cu ajutorul diferitelor inițiative și contribuții provenite de la discipline distincte, inclusiv relațiile internaționale, economia politică, filosofia juridică și drepturile omului, a început un proces de reformare a conceptului de securitate. De la focalizarea tradițională privind protecția suveranității statului și teritoriului împotriva amenințărilor externe și interne, conceptul de securitate a început să evolueze, plasând securitatea individuală în topul priorităților. Schimbarea de paradigmă a făcut ca în Programul de dezvoltare al ONU să apară termenul nou creat de „*securitate umană*”, care se referea la siguranța populației și nu la suveranitatea teritorială a statelor.²⁷ Astăzi, aproape toate statele din întreaga lume, fie ele dezvoltate sau în curs de dezvoltare, își proclamă angajamentul lor față de drepturile omului. Progresul unei națiuni în domeniul drepturilor omului – sau lipsa acestuia – a fost un subiect predilect al relațiilor internaționale pentru aproximativ o jumătate de secol. Înainte de al Doilea Război Mondial, modul în care un stat își trata propriii cetățeni în propriul său teritoriu a fost considerat a fi o chestiune de suveranitate – adică, exercitarea puterii supreme a unui stat asupra afacerilor sale interne. Poate că cel mai semnificativ moment în domeniu a fost reprezentat de Holocaust. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, nașiștii au ucis sistematic milioane de evrei europeni. Sentimentul de repulsie și revoltă la nivel mondial față de această brutalitate inimaginabilă a provocat o schimbare extraordinară, drepturile omului devenind, astfel, un subiect central al relațiilor in-

²⁶ Graziano Battistella, “Migration and Human Rights: the Uneasy but Essential Relationship”, citat în Ryszard Cholewinski; Paul de Guchteneire; Antoinette Pécoud, *Migration and Human Rights: The United Nations Convention on Migrant Workers’ Rights*, 2009, Oxford University Press, Oxford, pp. 47-68.

²⁷ Programul de Dezvoltarea la Națiunilor Unite, *Human Development Report*, 1994, Oxford University Press, New York.